

Muz., 2022(63): 150-157
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 07.2022

data recenzji – 08.2022

data akceptacji – 08.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9923

MUZEUM ODPOWIEDZIALNE? (NA PRZYKŁADZIE MUZEUM ZABAWEK W KRAKOWIE)

RESPONSIBLE MUSEUM? (ON THE EXAMPLE OF THE TOY MUSEUM IN CRACOW)

Katarzyna Jagodzińska

Muzeum Zabawek w Krakowie

ORCID 0000-0003-2290-410X

Abstract: The contemporary museum debate developing in the context of the need to change the museum definition carried out in ICOM is a debate on the role and responsibility of museums. Museums with a burden of tradition are faced with the challenge to meet contemporary contexts and expectations, while newly-established museums can enter the stage fully aware of the historical contexts, with an agenda reflecting contemporary tasks, and they can chart new perspectives from the very beginning.

The case study in the paper focuses on a museum which begins its operation at the time of a heated debate on the new tasks of museums in social life: the Toy Museum in

Cracow. The paper tackles several motifs of a very extensive issue, namely museums' responsibility: who and what should museums show responsibility to? Does responsibility mean presence in the public debate and museum activism? The operation formula of the Toy Museum shows the possible way for private collectors: instead of aspiring to create a traditional place for the collection presentation, they can see how to activate the collection where the supreme goal is not just making the collection available to the public, but making it impact the museum's environment, which could be caused by that presentation and other programmatic actions connected with the collection.

Keywords: responsibility, Toy Museum in Cracow, environment, post-growth, therapeutic function.

Współczesna debata muzealna rozwijająca się w kontekście potrzeby zmiany definicji na gruncie Międzynarodowej Rady Muzeów (International Council of Museums – ICOM) jest dyskusją na temat roli i odpowiedzialności muzeów (to bynajmniej nie nowa debata, bo rozpoczęta ponad pół wieku temu, jednak na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat nabrała ożywienia i rozmachu). Muzea z багаżem tradycji stoją przed wyzwaniem zmierzenia się ze współczesnym kontekstem i oczekiwaniami, z kolei muzea nowo tworzone mogą wkroczyć na scenę z pełną świadomością kontekstu historycznego, agendą odpowiadającą współczesnym zadaniom i od początku wytyczać nowe perspektywy.

Moim studium przypadku w artykule jest Muzeum Zabawek w Krakowie, które rozpoczyna w tym czasie działalność. Muzeum tworzone na bazie największej w Polsce kolekcji historycznych zabawek, zgromadzonej przez krakowską rodzinę Sosenków i prowadzoną przez fundację, stało się laboratorium współczesnych praktyk muzealnych i kuratorskich, opartych na formule muzeum otwartego i partycypacyjnego.

Na gruncie założeń, realizowanych działań oraz kontekstu, w jakim Muzeum Zabawek działa, podejmę się rozważań na temat odpowiedzialności muzeów – wobec kogo i czego powinny być odpowiedzialne? Czy odpowiedzialność to obecność w debacie publicznej i aktywizm muzealny?

Odpowiedzialność muzeów

Zgodnie z definicją słownikową „odpowiedzialność” oznacza *przyjęcie na siebie obowiązku zadbania o kogoś lub o coś*¹. Definicja muzeum precyzuje minimalny zakres odpowiedzialności instytucji – pozyskiwanie, konserwowanie, udostępnianie i wystawianie materialnych i niematerialnych świadectw ludzi oraz ich środowiska w celu badawczym, edukacyjnym lub dla rozrywki – ale go nie wyczerpuje. Wiele muzeów przyjmuje na siebie szereg innych funkcji związanych z publicznością bądź otoczeniem społecznym, kulturalnym, urbanistycznym. Spojrzenie na zewnątrz i angażowanie się w otoczenie społeczne wprowadziła już nowa muzeologia pod koniec lat 60. XX w. Peter van Mensch scharakteryzował ją jako drugą rewolucję muzealną (1960–1980), której *wiodącą siłą jest dążenie, aby muzea rozwijały się jako instytucje społeczne z programami politycznymi*². Przełomowy moment w dyskusji o założeniach nowej muzeologii stanowiło przyjęcie w 1984 r. „Deklaracji z Quebecu. Podstawowe zasady nowej muzeologii”. Zdaniem Pierre’a Mayranda, który odegrał kluczową rolę w jej sformułowaniu, deklaracja *tylko potwierdza społeczną misję muzeum będącą nowym punktem wyjścia i prymat tej funkcji nad tradycyjnymi funkcjami muzealnymi: konserwacją, budynkami, obiektami i publicznością*³.

Od ponad pół wieku, a w szczególności na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, pojęcie odpowiedzialności w kontekście muzeów pojawia się coraz częściej – muzea stają się przedmiotem dyskusji w zakresie międzynarodowych polityk dotyczących różnorodności kulturowej⁴, inkluzji społecznej⁵, zrównoważonego rozwoju⁶, katastrofy klimatycznej⁷. Są liderami zmian w otoczeniu, niektóre podejmują działalność aktywistyczną⁸. Na polskim gruncie coraz więcej muzeów odpowiada na zapisy rezolucji ICOM-u „Odpowiedzialność muzeów za pejzaż”, przyjętej w 2016 r. – Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, w przeszłości Muzeum Śląskie w Katowicach, część muzeów realizuje ten postulat intuicyjnie⁹.

1. „Witryna z zabawkami” – pierwsza edycja projektu w Ośrodku Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka, lipiec 2021 r. Wybór z kolekcji historycznych zabawek dokonany przez zewnętrznych kuratorów został zaprezentowany w przeszklonej witrynie, fot. Katarzyna Jagodzińska

1. 'Showcase with Toys': project's first edition at the Centre for the Documentation of the Art of Tadeusz Kantor Cricoteka, July 2021. The selection of historic toys made by external curators was presented in a glazed showcase, Photo Katarzyna Jagodzińska

Odpowiedzialności muzeów w kontekście katastrofy klimatycznej poświęcona jest działalność nieformalnej grupy Muzea dla klimatu.

Dbałość o otoczenie – w wymiarze fizycznym, symbolicznym, społecznym czy ekonomicznym – wskazuje na rosnącą świadomość osób zarządzających muzeami co do znaczenia tych instytucji, nie tylko dla zachowania dziedzictwa dla obecnych i przyszłych pokoleń, lecz także z powodu trudnego do przełożenia na język polski angielskiego słowa *relevance*¹⁰ (oznacza adekwatność i ważność dla danego momentu). W 2012 r. Graham Black pisał, że wiele muzeów wydaje się rozdartych i nie potrafi zdefiniować celu swojego istnienia¹¹. Stwierdził wtedy, że muzea winny „rozpalić” siłę swoich kolekcji, a jedną z czterech dróg powinna być *pomoc we wzmocnieniu społeczności i zachęcenie ich do angażowania się w wielkie problemy dnia dzisiejszego*¹².

Zaangażowanie muzeów w debatę publiczną postulował Piotr Piotrowski, który wypromował na polskim gruncie ideę muzeum krytycznego¹³. Przeszczepił ją z muzeum sztuki współczesnej do Muzeum Narodowego w Warszawie, którym krótko kierował (2009–2010). Piotrowski chciał muzeum

2. „Komunikacja. Miejska wystawa zabawek” – gabloty z historycznymi zabawkami zaprezentowane w filiach Biblioteki Kraków, czerwiec 2022 r., fot. Katarzyna Jagodzińska

2. 'Communication. Urban Exhibition of Toys': showcases with historic toys displayed at the Library Cracow branches, July 2022, Photo Katarzyna Jagodzińska

żywego, które będzie zbiory i związaną z nimi historię odczytywać na nowo, stawiać pytania, również te niewygodne, kwestionować kanon i wartości, otwierać dyskusje. Jak twierdził: *Nowoczesne społeczeństwo nie potrzebuje skamieliny, jaką są w większości polskie muzea, lecz partnera, który będzie mu towarzyszył w odczytywaniu przeszłości*¹⁴. Uważał, że każde muzeum, nie tylko to poświęcone najnowszej twórczości, powinno w krytyczny sposób spoglądać na swoją przeszłość i podejmować z nią dyskusję, a nie petryfikować i traktować jak aksjomat i świętość. *Tylko krytyczna misja może uratować muzea*¹⁵ – mówił. I te słowa cały czas są aktualne dla muzeów wszystkich typów.

W artykule podejmę kilka wybranych kwestii, na które spojrzę z perspektywy Muzeum Zabawek w Krakowie – nowego muzeum, opartego na pracy społecznej niewielkiego zespołu i wspierających go entuzjastów, świadomego tradycji muzeologicznej i najnowszych trendów w muzealnictwie oraz kuratorstwie. Taki typ działania muzeum jest alternatywą dla instytucji prowadzonych przez podmioty publiczne. To możliwa droga dla kolekcjonerów prywatnych, aby zamiast dążyć do tworzenia tradycyjnego miejsca prezentacji kolekcji, uruchomić te zbiory w sposób wskazany wyżej przez Blacka, gdzie celem nadrzędnym nie będzie samo udostępnianie, ale wpływ na otoczenie, jaki poprzez tę prezentację i inne działania programowe związane z kolekcją można wywołać.

Muzeum rozproszone

Muzeum Zabawek czuje się odpowiedzialne wobec osób, które powierzyły swoje obiekty do kolekcji oraz tych, od których zostały one pozyskane – że nie tylko będą należycie przechowywane, ale też „używane”. Kolekcja muzeum, która powstaje od 1977 r., liczy dzisiaj ponad 40 tys. obiektów. Wobec braku siedziby zostały one na stałe zdeponowane w magazynie. Kolekcją zarządza Fundacja Zbiorów Rodziny Sosenków, która 1 czerwca 2021 r. powołała Muzeum Zabawek, początkowo jako projekt, bez formalnego statusu muzeum. Działalność programowa opiera się na idei

podejmowania partnerstw z innymi instytucjami i realizacji działań w gościnnych przestrzeniach.

Flagowy projekt muzeum „Witryna z zabawkami” został pomyślany jako przeszklony mebel, umieszczany w przestrzeniach niewykorzystywanych przez muzea jako sale wystaw – w korytarzach, przestrzeniach recepcyjnych czy oknach¹⁶. Takie podejście do ekspozycji obiektów umożliwiło planowanie działań w krótszym horyzoncie czasowym, przełożyło się też na niższe koszty realizacji projektu. „Witryna z zabawkami” jest projektem partycypacyjnym, w którym zewnętrzni kuratorzy (osoby, które zgłosiły się w otwartym naborze) organizują podczas spotkań warsztatowych własną wystawę z kolekcji muzealnej – wybierają temat, tworzą narrację, dobierają obiekty, pracują z aranżerem, przygotowują teksty. Łącznie w projekcie powstaje pięć pokazów na przestrzeni 2021 i 2022 r. Projekt jest okazją do zaprezentowania wyboru z kolekcji, ale cel nadrzędny stanowią: spojrzenie na kolekcję z zewnątrz, świeżym okiem, przez osoby różnych profesji, o różnych zainteresowaniach, integracja społeczności wokół kolekcji i stworzenie warunków dla współdecydowania o programie instytucji. Warsztaty i pokazy odbywają się w instytucjach partnerskich: Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka, Muzeum Podgórze oraz Kamienicy Szołajskich im. Feliksa Jasieńskiego.

Podczas gdy „Witryna z zabawkami” oparta jest na długofalowej, pogłębionej pracy z grupą, inny projekt rozproszony – „Komunikacja. Miejska wystawa zabawek”

3. „Komunikacja. Miejska wystawa zabawek” – gabloty z historycznymi zabawkami zaprezentowane w filiach Biblioteki Kraków, czerwiec 2022 r., fot. Katarzyna Jagodzińska

3. 'Communication. Urban Exhibition of Toys': showcases with historic toys displayed at the Library Cracow branches, July 2022, Photo Katarzyna Jagodzińska

4. „Klinika zabawek” – widok głównej sali, wystawa *site-specific* została zaaranżowana w dawnej bibliotece w jednym z poklinicznych budynków, grudzień 2021 r., fot. Wojciech Sosenko

4. *Toy Clinic*: view of the main room; site-specific exhibition was arranged in a former library in one of the former hospital buildings, December 2021, Photo Wojciech Sosenko

5. Pokaz naprawy zabawek realizowany przez twórcę kolekcji historycznych zabawek Marka Sosenkę na wystawie *Klinika zabawek*, styczeń 2022 r., fot. Wojciech Sosenko

5. Toy repair show mounted by the creator of the collection of historic toys Marek Sosenko at the *Toy Clinic* Exhibition, January 2022, Photo Wojciech Sosenko

6. Twórcy wystawy *Klinika zabawek* w firmowych kitlach, od lewej ordynator Marek Sosenko, rezydent Mateusz Okoński oraz lekarki Katarzyna Sosenko i Katarzyna Jagodzińska, fot. Wojciech Sosenko

6. Creators of the *Toy Clinic* Exhibition in their brand overalls: from the left the Medical Director Marek Sosenko, the resident physician Mateusz Okoński, and the physicians Katarzyna Sosenko and Katarzyna Jagodzińska, Photo Wojciech Sosenko

(1 czerwca – 4 września 2022 r.) – przygotowany we współpracy z Biblioteką Kraków i KBF, a pokazany w 17 lokalizacjach – filiach bibliotecznych na terenie całego Krakowa i pałacu Potockich przy Rynku Głównym, ma charakter gry miejskiej. Polega na odwiedzaniu punktów oznaczonych na mapie, gdzie w specjalnie zaprojektowanych gablotach czekają historyczne zabawki i nawiązujące do nich fragmenty książek dla dzieci. Tytułowa komunikacja odnosi się do zabawek związanych z komunikacją miejską, do ruchu pomiędzy wszystkimi adresami, ale ma też wymiar komunikacji międzyludzkiej.

Kontekst przestrzenny

Muzeum Zabawek stara się o pozyskanie dla swojej działalności budynku szpitalnego w dzielnicy Wesoła – terenu położonego w centrum Krakowa, gdzie przez ok. 150 lat dominowała funkcja medyczna i skąd obecnie wyprowadza się Szpital Uniwersytecki. Zabudowania szpitalne wykupiło miasto i od 2020 r. realizuje proces konsultacji społecznych i środowiskowych dotyczących przyszłych nowych funkcji oraz rozwiązań przestrzennych. W założeniu ma tu powstać enklawa rekreacji i kultury. Testem dla nowego miejsca była pierwsza wystawa muzealna *Klinika zabawek*, zorganizowana w jednym z poszpitalnych budynków (18 grudnia 2021–27 lutego 2022 r.). Jej pomysł kuratorski polegał na wpisaniu się w tożsamość dzielnicy poprzez grę słowami: klinika – szpital – leczenie zabawek oraz podjęcie dyskursu klimatycznego.

Twórcy wystawy akcentowali w dyskusji publicznej troskę o przestrzeń miasta i przedstawiali pomysł na ożywienie dzielnicy, wpisując się w oczekiwania mieszkańców. Wesoła ma zintegrować różne podmioty działające na gruncie kultury, przemysłów kreatywnych i edukacji, co przez Muzeum Zabawek traktowane jest jako potencjał dla dalszej działalności opartej na współpracy i partnerstwie.

W swojej ograniczonej skali *Klinika zabawek* pokazała, w jaki sposób muzeum może generować ruch w dzielnicy, przyciągając przede wszystkim rodziny oraz grupy przedszkolne i wczesnoszkolne oraz studentów. Wątki przestrzenne wybrzmiały w katalogu przygotowanym na finał, w którym wystawa pokazująca w mikroskali filozofię i możliwości muzeum została przedstawiona jako drogowskaz procesu rewitalizacji. *Chcemy, aby Wesoła stała się wyjątkową dzielnicą – miejscem dobrym do spędzania czasu, włączającym, nie wykluczającym i mamy nadzieję, że będziemy mogli być częścią procesu zmiany, jaka tu następuje*¹⁷ – mówiły dyrektorki muzeum w tekście w katalogu.

Transformacji Wesołej poświęcony został panel „Zabawki i projektowanie świata na Wesołej” (24 lutego 2022 r.), w czasie którego uczestnicy dyskutowali, co kultura może temu miejscu dać, jaki ma potencjał i jakie mogą być określenia tej zmiany. Muzeum śledziło dyskusje podczas Międzynarodowego Biennale Architektury w 2021 r., gdzie Wesoła była studium przypadku, a pokłosie obserwacji stanowił artykuł w magazynie „Architektura & Biznes”¹⁸.

Czy odpowiedzialność to obecność w debacie publicznej i aktywizm muzealny? Muzeum Zabawek tak postrzega swoją rolę. Zabawka jest pretekstem do spotkania i punktem wyjścia działania na rzecz otoczenia – zarówno pejzażu, jak i społeczności. Niemal trzymiesięczna działalność w sercu dzielnicy pozwoliła rozpoznać jej topografię i potencjał oraz

7-8. Przestrzeń wystawy *Klinika zabawek* po zamknięciu dla publiczności jako warsztatownia dla dzieci i rodzin z Ukrainy, marzec 2022 r., fot. Wojciech Sosenko i Katarzyna Jagodzińska

7-8. Space of the *Toy Clinic* Exhibition following its closure to the public as a workshop room for kids and families from Ukraine, March 2022, Photo Wojciech Sosenko and Katarzyna Jagodzińska

wyciągnąć wnioski na przyszłość w kontekście propozycji programowych. To tutaj narodziła się myśl podjęcia współpracy z instytucjami, które na Wesołej mają się wprowadzić – KBF-em i Biblioteką Kraków.

Idee postwzrostu

Klinika zabawek w pełni wpisała się w idee postwzrostowe – rzemieślnicza „lecznica” pokazała w praktyce, w jaki sposób można naprawiać zabawki, stając w kontrze do dominującej dziś praktyki niemalże automatycznego zastępowania rzeczy zepsutych nowymi, bez podejmowania próby naprawy (kuratorzy ukuli termin *fast toys* na określenie zabawek wykonanych z kiepskich materiałów, tanich, sprwadzanych z daleka, zazwyczaj krótko pełniących swoją funkcję). Postwzrost pojawił się w filozofii muzeum intuicyjnie, wyartykułowany w kontekście udziału dyrektorki ds. programowych w „Muzealnym think-tanku”, zorganizowanym w 2021 r. przez Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN i Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie pod hasłem „Postwzrost w muzeach”. Działalność *Kliniki* była okazją do dyskusji i refleksji nad kolejnymi etapami życia współczesnej rzeczy. Metaforę takiego cyrkularnego myślenia stanowi sama instytucja muzeum, która powstała po to, by chronić cenne obiekty – a ochrona łączy się z konserwacją i naprawą. Hasło „gabinet osobliwości” było często przywoływane przez twórców wystawy. Szkatułkowy charakter aranżacji, zaprojektowanej przez Mateusza Okońskiego, z witrynami szufladami i szafkami łączył tę przestrzeń ze skarbcem lub magazynem muzealnym. Pojęcie naprawy – leczenia rzeczy – wzmacniały akcenty scenograficzne: kitle, w których występował zespół muzeum podczas spotkań z publicznością, oraz nazewnictwo (ordynator Marek Sosenko, czyli twórca kolekcji).

Robert Piaskowski pisząc o *Klinice zabawek*, posłużył się analogią Nowego Europejskiego Bauhausu: *Na Wesołej mają szansę spotkać się wszystkie założenia Bauhausu: potrzeba przywracania, naprawiania, zatrzymania rozpadu, nadawania drugiego życia, wspólnego projektowania, współpracy, współdzielenia, ekonomii cyrkularnej, obiegu zamkniętego i filozofii postwzrostu. Dlatego wystawa obok swojej głębokiej humanistycznej wymowy dała nam wiele inspiracji do planowania przyszłości samej dzielnicy*¹⁹.

9. Pokaz historycznych zabawek wykorzystywanych w pracy warsztatowej z dziećmi ukraińskimi w projekcie „Klinika zabawek #2: Trudne pytania”, fot. Wojciech Sosenko

9. Show of historic toys used in the workshop with Ukrainian children in 'Toy Clinic #2: Difficult Questions', Photo Wojciech Sosenko

W ramach wystawy odbyły się pokazy naprawy starych zabawek, uruchomiona została poradnia, do której można było zgłosić się, aby uzyskać wskazówki dotyczące naprawy, także sztuka współczesna wprzęgnięta w narrację wystawy

10. Dyskusja panelowa „Trudne tematy – niełatwe początki”, która towarzyszyła inauguracji pokazu zabawek w projekcie „Klinika zabawek #2: Trudne pytania”. Od lewej: Mateusz Okoński, dr Monika Nęcka, Agnieszka Dera-Bojanowicz, Mariana Zmii, Lilia Andreieva, dr Katarzyna Jagodzińska, 11 czerwca 2022 r., fot. Wojciech Sosenko

10. Panel discussion: ‘Difficult Topics – Hard Beginnings’. From the left: Mateusz Okoński, Monika Nęcka, PhD, Agnieszka Dera-Bojanowicz, Mariana Zmii, Lilia Andreieva, Katarzyna Jagodzińska, PhD, 11 June 2022, Photo Wojciech Sosenko

inspirowała do niewyrzucania niepotrzebnych już lub zepsutych zabawek (prace Marty Antoniuk, których tworzywem są zabawki z Kinder Niespodzianek).

Funkcja terapeutyczna

Ambicją Muzeum Zabawek są współpraca ze szpitalami i domami dziecka oraz wnoszenie radości tam, gdzie jej za mało. W *Klinice zabawek* ten proces zaledwie rozpoczęto, natomiast funkcja terapeutyczna *Kliniki* została podjęta wraz z wybuchem wojny na Ukrainie. Początek rosyjskiej inwazji zbiegł się w czasie z finałową wystawą. Od razu pojawiła się myśl o przedłużeniu działalności w wynajętych pomieszczeniach, które zaaranżowano na kolorową i przyjazną przestrzeń dla dzieci i w nowej sytuacji mogły zostać wykorzystane jako schronienie i miejsce bezpiecznej zabawy. Zarządca przestrzeni zgodził się na kontynuację działalności jedynie przez dwa tygodnie. W tym czasie *Klinika zabawek* działała jako warsztatownia dla rodzin uchodźców. W godzinach otwarcia trwały zajęcia twórcze dla dzieci, dostępne były zabawki, klocki, gry. Gdy nastał czas wyprowadzki, działalność warsztatowa muzeum znalazła schronienie w siedzibie KBF-u i tam kontynuowano spotkania z dziećmi ukraińskimi.

Oprócz tego doraźnego rozwiązania muzeum zainicjowało projekt długofalowy stanowiący ideową kontynuację wystawy na Wesołej. Pod szyldem „Klinika zabawek #2: Trudne pytania” muzeum rozpoczęło projekt warsztatowy z dziećmi

ukraińskimi, którego dalekosiężnym celem jest wypracowanie narzędzi do spotkań i rozmów w środowisku międzykulturowym – pudełek z narzędziami, które zgodnie z zamysłem miałyby zostać przekazane przedszkolom i szkołom w zakresie nauczania początkowego. Narzędziownik ma w założeniu wspierać wzajemne poznanie, szacunek i komunikację. W pierwszej fazie projektu zrealizowanych zostało pięć warsztatów (kwiecień–maj 2022 r.), których punktem wyjścia były historyczne zabawki z kolekcji muzeum wywołujące różne, potencjalnie trudne tematy.

Cel pracy dyskusyjnej i twórczej z młodymi mieszkańcami Ukrainy, których wojna zmusiła do ucieczki, stanowiło wydobycie nowych znaczeń dla obiektów z kolekcji – odczytanie ich w konkretnym miejscu i czasie przez osoby z pewnym bagażem doświadczeń. Projekt pokazał, w jaki sposób kontekst wpływa na zmianę znaczenia. Na zakończenie warsztatów przygotowany został pokaz zabawek, które pojawiły się na warsztatach – każda z nich została umieszczona w oddzielnym kubiku (pozornie neutralnym *white cube*²⁰), na którego zewnętrznych ściankach znalazły się hasła sformułowane przez dzieci w odniesieniu do danego obiektu.

Pokazowi zabawek towarzyszyła dyskusja „Trudne tematy – niełatwe początki” (11 czerwca 2022 r.) poświęcona trudnym pytaniom, jakie w związku z obecną sytuacją zadają dzieci – ukraińskie i polskie, emocjom, gotowości do rozmowy i rekwizytom ułatwiającym tę rozmowę.

Garść refleksji

Czy rolą muzeów jest rozwiązywanie problemów społecznych miast? Czy układ przestrzenny i architektura wykraczająca poza budynki muzealne powinny być przedmiotem zainteresowania muzeów (w każdym razie tych, które nie zajmują się architekturą i urbanistyką)? Czy muzea powinny wkraczać w problematykę zdrowia? Czy walka o klimat winna być areną muzeum? Te pytania można mnożyć i za każdym razem – w moim rozumieniu misji muzeum – odpowiedź będzie twierdząca. To kwestia odpowiedzialności i *relevance* dla dzisiejszej publiczności. Wydaje mi się, że analogia do holistycznego podejścia do człowieka będzie tu właściwa. Na pewno nie każde muzeum musi w ten sposób działać. Stopień zaangażowania też jest różny. Czy sama obecność w debacie publicznej to już wyraz odpowiedzialności muzeum? W moim odczuciu każde muzeum powinno w tej dyskusji uczestniczyć i na pewno świadczyć to o odpowiedzialności za dziedzictwo, czyli wspólne dobro. Odpowiedzialność może też wykraczać poza definicję muzealną i kodeks etyki ICOM i kierować się w stronę

postawy czynnej, czyli aktywizmu. Taka filozofia powinna wynikać z misji muzeów i być zgodna z wartościami osób tworzących program. Zwłaszcza nowe muzea stoją przed koniecznością zdefiniowania swojej społecznej użyteczności. Na początku 2021 r. w bazie prowadzonej przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów odnotowano 1230 muzeów i podmiotów zajmujących się działalnością muzealną, w tym samym czasie w wykazie sporządzonym przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego muzeów w rozumieniu ustawy wymieniono 906. Mimo rozbieżności to ogromna liczba. Nowe muzeum wkraczające do tego krajobrazu powinno wyróżniać się czymś więcej niż tylko wyjątkowymi obiektami. Kluczowe winny być opowieści, jakie wokół nich można zbudować – nie tylko dotyczące przeszłości, ale komentujące współczesne tematy.

Muzea mogą być instytucjami diagnozującymi, badającymi, dyskutującymi problemy społeczne. Opieka nad dziedzictwem oraz dokumentowanie przeszłości i teraźniejszości nie wykluczają aktywnej postawy i działań na rzecz społecznej zmiany. Muzeum Zabawek w Krakowie przyjęło taki format i z sukcesem pokazuje, że jest to możliwa droga dla muzeów.

Streszczenie: Współczesna debata muzealna rozwijająca się w kontekście potrzeby zmiany definicji na gruncie ICOM-u jest dyskusją na temat roli i odpowiedzialności muzeów. Muzea z bagażem tradycji stoją przed wyzwaniem zmierzenia się ze współczesnym kontekstem i oczekiwaniami, z kolei muzea nowo tworzone mogą wkroczyć na scenę z pełną świadomością kontekstu historycznego, agendą odpowiadającą współczesnym zadaniom i od początku wytyczać nowe perspektywy. Studium przypadku w artykule jest muzeum, które rozpoczęła działalność w czasie ożywionej dyskusji nad nowymi zadaniami muzeów w życiu społecznym – Muzeum Zabawek

w Krakowie. Artykuł podejmuje kilka wątków obszernego zagadnienia, jakim jest odpowiedzialność muzeów: wobec kogo i czego muzea powinny być odpowiedzialne? Czy odpowiedzialność to obecność w debacie publicznej i aktywizm muzealny? Formuła działania Muzeum Zabawek pokazuje możliwą drogę dla kolekcjonerów prywatnych, aby zamiast dążyć do tworzenia tradycyjnego miejsca prezentacji kolekcji, uruchomić zbiory w taki sposób, gdzie celem nadrzędnym nie będzie samo udostępnianie, ale wpływ na otoczenie, jaki poprzez tę prezentację i inne działania programowe związane z kolekcją można wywołać.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność, Muzeum Zabawek w Krakowie, otoczenie, postwzrost, funkcja terapeutyczna.

Przypisy

- ¹ *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/;2493511> [dostęp: 1.07.2022].
- ² P. van Mensch, *Magpies on Mount Helicon*, w: *Museum and Community*, „ICOFOM Study Series” 1995, nr 25, s. 133.
- ³ P. Mayrand, *The New Museology Proclaimed*, „Museum International” 2015, nr 261-264, s. 116.
- ⁴ Zob. *Museums, Equality and Social Justice*, R. Sandell, E. Nightingale (red.), London-New York 2012.
- ⁵ Zob. np.: B. Lynch, *Whose cake is it anyway? A collaborative investigation into engagement and participation in 12 museums and galleries in the UK*, London 2011.
- ⁶ Zob. np.: K. Jagodzińska, *Muzea na rzecz zrównoważonego rozwoju: potencjał partycypacji*, w: *Dziedzictwo kulturowe w kontekście wyzwań zrównoważonego rozwoju*, M. Pawleta, A. Marciniak (red.), Poznań 2021, s. 61-86.
- ⁷ Zob. np.: *Climate Change and Museum Futures*, F. Cameron, B. Neilson (red.), London-New York 2014.
- ⁸ Zob. *Museum Activism*, R.R. Janes, R. Sandell (red.), London-New York 2019.
- ⁹ Zob. K. Jagodzińska, *Museums as Landscape Activists*, „Muzeologia a kultúrne dedičstvo” 2021, nr 9 (2), s. 5-26.
- ¹⁰ Zob. N. Simon, *The Art of Relevance*, Santa Cruz 2016.
- ¹¹ G. Black, *Transforming Museums in the Twenty-first Century*, London-New York 2012, s. 4.
- ¹² *Ibidem*, s. 8-9.
- ¹³ Zob. P. Piotrowski, *Muzeum krytyczne*, Poznań 2011.
- ¹⁴ *Polityka w muzeum. Z Piotrem Piotrowskim rozmawia Jacek Maj*, „Znak” IV 2012, nr 683, s. 96-99.
- ¹⁵ *Muzeum krytyczne to nie dyskursywny ornament. Rozmowa z Piotrem Piotrowskim* (Magdalena Ziólkowska), „Dwutygodnik” 2011, nr 58 (6), <http://www.dwutygodnik.com/artukul/2290-muzeum-krytyczne-to-nie-dyskursywny-ornament.html> [dostęp: 1.07.2022].
- ¹⁶ To bezpośrednie nawiązanie do witryny sklepowej i gabloty muzealnej.

- ¹⁷ *Klinika na Wesolej. Rozmowa z Katarzyną Jagodzińską i Katarzyną Sosenko*, w: *Klinika zabawek*, K. Jagodzińska (red.), Kraków 2022, s. 38.
- ¹⁸ K. Jagodzińska, *Wesoła musi żyć*, „Architektura & Biznes” 2021, nr 12, s. 114-119.
- ¹⁹ R. Piaskowski, *Klinika Zabawek i Bauhaus – projektowanie świata na Wesolej*, w: *Klinika zabawek...*, s. 31.
- ²⁰ Zob. B. O’Doherty, *Inside the White Cube. The Ideology of the Gallery Space*, Berkeley-London 1999.

Bibliografia

- Black Graham, *Transforming Museums in the Twenty-first Century*, Routledge, London-New York 2012.
- Climate Change and Museum Futures*, Fiona Cameron, Brett Neilson (red.), Routledge, London-New York 2014.
- Jagodzińska Katarzyna, *Museums as Landscape Activists*, „Muzeologia a kultúrne dedičstvo” 2021, nr 9 (2), s. 5-26.
- Jagodzińska Katarzyna, *Muzea na rzecz zrównoważonego rozwoju: potencjał partycypacji*, w: *Dziedzictwo kulturowe w kontekście wyzwań zrównoważonego rozwoju*, Michał Pawleta, Arkadiusz Marciniak (red.), Universitas, Oddział Polskiej Akademii Nauk, Kraków-Poznań 2021, s. 61-86.
- Jagodzińska Katarzyna, *Wesoła musi żyć*, „Architektura & Biznes” 2021, nr 12, s. 114-119.
- Klinika na Wesolej. Rozmowa z Katarzyną Jagodzińską i Katarzyną Sosenko*, w: *Klinika zabawek*, Katarzyna Jagodzińska (red.), Muzeum Zabawek w Krakowie, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 2022, s. 33-38.
- Lynch Bernadette, *Whose cake is it anyway? A collaborative investigation into engagement and participation in 12 museums and galleries in the UK*, Paul Hamlyn Foundation, London 2011.
- Mensch Peter van, *Magpies on Mount Helicon*, w: *Museum and Community*, „ICOFOM Study Series” 1995, nr 25, s. 133-138.
- Museum Activism*, Robert R. Janes, Richard Sandell (red.), Routledge, London-New York 2019.
- Museums, Equality and Social Justice*, Richard Sandell, Eithne Nightingale (red.), Routledge, London-New York 2012.
- Muzeum krytyczne to nie dyskursywny ornament. Rozmowa z Piotrem Piotrowskim* (Magdalena Ziółkowska), „Dwutygodnik” 2011, nr 58 (6), <http://www.dwutygodnik.com/artukul/2290-muzeum-krytyczne-to-nie-dyskursywny-ornament.html> [dostęp: 1.07.2022].
- O’Doherty Brian, *Inside the White Cube. The Ideology of the Gallery Space*, University of California Press, Berkeley-London 1999.
- Piaskowski Robert, *Klinika Zabawek i Bauhaus – projektowanie świata na Wesolej*, w: *Klinika zabawek*, Katarzyna Jagodzińska (red.), Muzeum Zabawek w Krakowie, Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 2022, s. 29-32.
- Piotrowski Piotr, *Muzeum krytyczne*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2011.
- Polityka w muzeum. Z Piotrem Piotrowskim rozmawia Jacek Maj*, „Znak” IV 2012, nr 683, s. 96-99.
- Simon Nina, *The Art of Relevance*, Museum 2.0, Santa Cruz 2016.

dr Katarzyna Jagodzińska

Dyrektorka ds. programowych Muzeum Zabawek w Krakowie, kierowniczka Europa Nostra Heritage Hub in Krakow, historyczka sztuki i dziennikarka. Doktoryzowała się z zakresu studiów muzealnych. Adiunktka w Instytucie Studiów Europejskich na Uniwersytecie Jagiellońskim i redaktorka magazynu „Architektura & Biznes”, wcześniej związana z Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie (2005–2020). Autorka czterech książek o muzeach i licznych artykułów. Aktualnie realizuje projekt badawczy „Partycypacja i postmuzeum”; katarzyna.jagodzinska@uj.edu.pl.

Word count: 3634; **Tables:** –; **Figures:** 10; **References:** 20

Received: 07.2022; **Accepted:** 08.2022; **Published:** 09.2022

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9923

Copyright©: Some rights reserved: National Institute for Museums and Public Collections. Published by Index Copernicus Sp. z o.o.

This material is available under the Creative Commons – Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). The full terms of this license are available on: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode>

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Jagodzińska K.; MUZEUM ODPOWIEDZIALNE? (NA PRZYKŁADZIE MUZEUM ZABAWEK W KRAKOWIE). *Muz.*, 2022(63): 150-157

Table of contents 2022: <https://muzealnictworocznik.com/issue/14332>